

Pohled do dějin pedagogiky

Vývoj výchovy a vzdělávání
v historii, základní pedagogické
osobnosti

Výchova v prvotně pospolné společnosti

- ✱ Lidé žili v tlupách jejichž organizace závisela na způsobu získávání obživy
- ✱ Děti se podílely společně s rodiči na veškerých denních pracích a učily se nápodobou
- ✱ Funkce dětí v té době byla hlavně reprodukční – snaha o zachování rodu.

Egypt, Mezopotámie, Persie

- ★ Ve starověkém Egyptě, Mezopotámii nebo Persii se setkáváme s prvními školami, které vznikaly při chrámech a panovnických dvorech.
- ★ Učilo se psaní, základy věd, medicína, stavebnictví i vojenství.

Antické Řecko

- ★ Dvě vyspělá centra vzdělanosti – Sparta a Athény.
  - zemědělská **Sparta** – státní výchova pro hochy i dívky, měla vojenský charakter.
  - **Athény** – náročnější a komplexnější model výchovy pouze pro hochy; cílem byl ideál krásy a dobra (kalokagathia), syntéza výchovy rozumové, tělesné, mravní a estetické.
- ★ Velká pozornost se věnovala přírodním vědám, jejich aplikaci v řemeslech, obchodu a při námořní plavbě;
- ★ Vytvořil se soubor tří studijních oborů – gramatika, rétorika a dialektika.

Osobnosti antického Řecka

* Sokrates

- usiloval o rozvoj mravní stránky osobnosti, o stále sebezdokonalování a hledání pravdy;
- **sokratovská metoda** – vedl své žáky, aby vlastním rozumem hledali řešení problémů.

* Platón

- požadoval veřejnou výchovu veškeré mládeže ve státních školách. Cílem byla příprava řádných občanů, plnících sociální funkce.
- Nejdůležitější je výchova rozumová, k níž se připojují další složky, jako je výchova tělesná, estetická a mravní.

* Aristoteles

- založil v Athénách gymnázium – Lykeion;
- Usiluje o integrovaný rozvoj celé osobnosti s cílem rozumového vývoje jedince a formování jeho mravního profilu.
- Výchova má být státní, ale z veřejné výchovy vyloučil dívky.

Antický Řím

- ★ V nejstarší etapě byla výchova výhradně pracovní a uskutečňovala se v rodině. Měla zemědělské a vojenské zaměření.
- ★ Později přejímá Řím řecké modely výchovy – gramatická a rétorická výchova. Hlavním cílem se stává výchova řečníka.
- ★ V císařském Římě pak školství získává osobitý charakter – školy jsou zestátněny, kontrolovány centrálně a jejich úkolem je výchova vzdělaného úřednictva k řízení impéria. V této době vznikají i první vysoké školy.

Osobnost antického Říma

* **Marcus Fabius Quintilianus**

- napsal spis **O výchově řečníka**, jež je považován za vůbec první didaktické dílo.
- Vyzvedává význam školní výchovy, která jedinci umožňuje naučit se žít v kolektivu a poučit se z úspěchů i omylů druhých.
- Žádá individuální přístup k žákům, odmítá tělesné tresty a klade vysoké nároky na učitele.
- Učitel má být podle něj vysoce vzdělaný člověk, který je svým žákům vzorem a vyniká trpělivostí, sebekázní a láskou k dětem.

Výchova ve středověku

- ✦ Dítě bylo od narození po nejnutnější dobu s mateřskou osobou. Jakmile bylo víceméně samostatné, účastnilo se práce dospělých.
- ✦ Často musely děti pracovat, aby pomáhaly udržet domácnost.
- ✦ Ve středověku v podstatě neexistuje dětství, protože neexistoval vzdělávací systém (i na antické uspořádání vzdělávání se zapomnělo).
- ✦ Dítě bylo podřízeno otci (základ v křesťanství).
- ✦ Možnosti vzdělávání závisely na sociálním postavení rodiny.

Školy v období středověku

- * Vzdělanost byla v rukách církve, školy vychovávaly kněze.
- * **Farní školy** poskytovaly vzdělání nižším vrstvám, výuka probíhala v tzv. *triviu* (gramatika, rétorika, dialektika) a *kvadriviu* (aritmetika, geometrie, astronomie, hudba).
- * Důraz byl kladen na náboženskou výchovu, žáci se často učili zpaměti odříkávat latinské texty.
- * V pozdním středověku se objevují i školy městské s praktičtějším zaměřením – *sedmero mechanických umění* (zpracování vlny, zbrojířství, lodní plavba, zemědělství, lovectví, lékařství a divadelnictví).

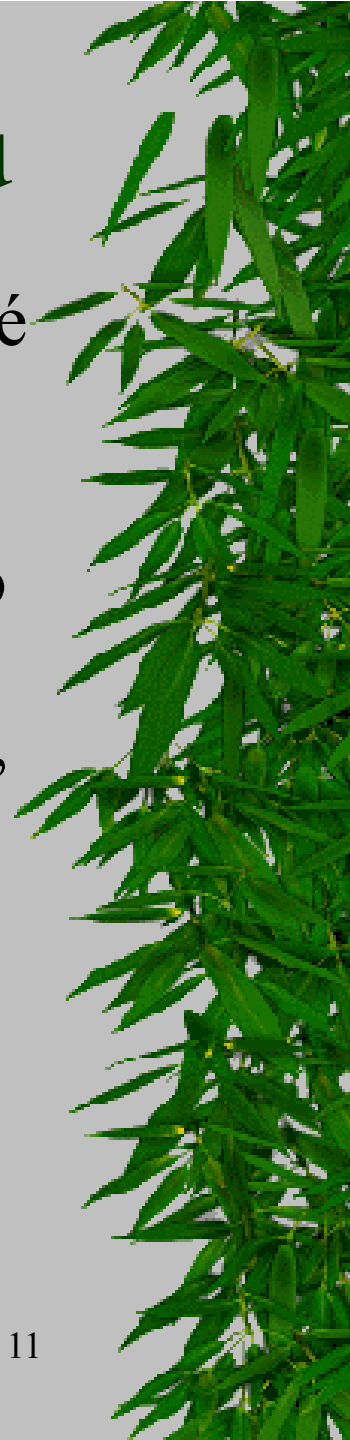
Univerzity

- ★ Univerzita v Boloni (založena 1156), proslula studiem práva
- ★ Univerzita v Oxfordu (založena 1168), proslula přírodními vědami
- ★ Univerzita v Paříži (založena 1207), proslula teologií
- ★ Univerzita v Praze (založena 1348), měla 4 fakulty – artistickou, teologickou, lékařskou a právníckou

Období renesance a humanismu

- ✦ Charakteristický je optimismus a důvěra v lidské síly, snaha o všestranný rozvoj osobnosti – návrat k antickým ideálům.
- ✦ Projevují se první snahy o omezení teoretického a pamětného učení, škola se otvírá pro hochy i dívky, latinu mnohdy nahrazuje mateřský jazyk, důraz je kladen na přírodní vědy.
- ✦ **Jezuité** (řád založený Ignácem z Loyolly), zakládali po Evropě internátní školy, ve kterých sice kladli důraz hlavně na náboženskou výchovu, ale zároveň poskytovali obecné vzdělání velkému množství lidí.

Osobnosti renesance a humanismu

★ Erasmus z Rotterdamu

- byl přesvědčen, že výchova má ve vývoji jedince rozhodující význam a požadoval nové metody a formy vyučování, které mají být zajímavé, zábavné a přístupné.

★ Francis Bacon

- požadoval přizpůsobení výuky žákově individualitě a postup od známého k neznámému.

★ Jan Hus a husitské hnutí

- hrají významnou roli v českých zemích, následkem bylo, že v českých zemích byla nejvyšší vzdělanost obyvatelstva v Evropě.

Jan Amos Komenský (1592 – 1670)

- ★ Text o **Janu Amosu Komenském** si přečtete v ISu nebo v Elfu v prvním modulu
  - Teoretická východiska pedagogiky a didaktiky – **Stručný pohled na život a především dílo J. A. Komenského**

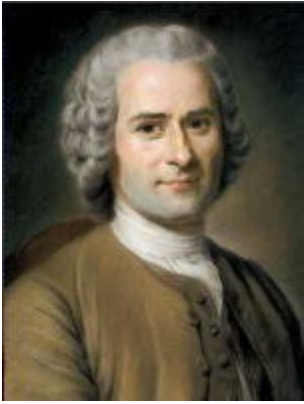

John Lock

(1632 – 1704)

- ✦ **Myšlenky o výchově**
- ✦ Je stoupencem individuální výchovy soukromým vychovatelem, která se mohla realizovat především ve šlechtických a měšťanských rodinách.
- ✦ Základní oblasti výchovy viděl ve výchově tělesné, mravní a rozumové. Nejde mu tak o jedince všestranně vzdělaného, jako spíše o úspěšného a zdatného gentlemana.

Jean Jacques Rousseau (1712 – 1778)

- ★ **Emil čili o výchově**
- ★ Požaduje výchovu přirozenou a svobodnou, která by byla vždy v souhlasu s věkovými zvláštnostmi dítěte, byla by zbavena jakéhokoliv biflování, kruté kázně a potlačování osobnosti.
- ★ Veškerou výchovu opírá o osobní zkušenost. Dítě, které má být vychováváno a vzděláváno individuálně, má ke všemu dospět vlastním pozorováním, vlastním uvažováním, vlastní empirií.

Johann Heinrich Pestalozzi

(1746 – 1827)

- ★ **Lienhart a Gertruda**
- ★ Kládl důraz na formální vzdělání, které nevidí cíl vyučování v osvojených poznacích, ale v rozvoji žákových schopností, a to především jeho myšlení.
- ★ Veškeré vyučování opírá o názornost, kladl důraz i na systematicklost. Vyučování má podle něj být výchovné. Hlavní cíl viděl v mravním rozvoji, ve stálém sebezdokonalování a v postupném odhalování lidskosti v každém jedinci.

Johann Friedrich Herbart

(1776 – 1841)

- ★ Celý proces výchovy člení do tří oblastí – vedení, vyučování a mravní výchova.
  - Podstatou **vedení** má být regulace současného chování vychovávaného jedince.
  - **Vyučování**, jehož hlavním úkolem má být rozvoj mnohostranných zájmů (naturalistických a historických), má probíhat ve čtyřech fázích, tzv. formálních stupních: jasnost (názorná expozice látky), asociace (navázání na dosavadní znalosti), systém (vyvození závěrů) a metoda (použití v praxi).
  - Základním posláním **mravní výchovy** je podle něj vštípení etických ctností (vnitřní svoboda, právo, spravedlnost atd.)

Lev Nikolajevič Tolstoj (1828 – 1910)

- ★ Do dějin pedagogiky se zapsal především jako teoretik a realizátor ideje „volné školy“ (koncepte bez učebních plánů a osnov, s naprostou volností pohybu žáků, bez napomínání a trestů, s výběrem vyučovacích předmětů podle zájmu žáků, s pobytem v přírodě.
- ★ Dnes zvláště upoutá jeho požadavek maximální aktivizace žáků a rozvoje jejich tvořivosti. Chtěl vycházet při výběru učiva jen ze zájmu žáků a nerespektoval objektivní a stále narůstající nároky na výchovně-vzdělávací proces.

Pedagogické směry 20. století

- ★ Ve 20. století se setkáváme řadou pedagogických směrů, které odrážejí různá filozofická východiska i různé sociálně politické podmínky, za kterých vznikaly a dále se rozvíjely.
- ★ Jedná se např. o pozitivismus, pragmatismus, existencialismus, fenomenologii nebo neotomismus
- ★ Nacházíme v nich ale řadu společných rysů jako demokratické zaměření, snahu o pedagogický dialog nebo úsilí o vytvoření kladné citové atmosféry ve výchovně vzdělávacím procesu.

Pragmatismus

John Dewey

(1859 – 1952)

- ★ Vzdělávání chápe jako nástroj k řešení problémů, se kterými se člověk setkává v praktickém životě.
- ★ Základním pojmem je zkušenost získaná individuální praxí. Je třeba si osvojit metody, jak řešit obtíže při získávání zkušeností, podstatný je rozvoj aktivity dítěte. Osobní zkušenost poskytuje motivy, rozvíjí zájmy a pomáhá odhalovat a řešit problémy.
- ★ Na základě této teorie vybudoval tzv. činnou školu, kde je základní projektová metoda.

Pozitivismus

Herbert Spencer

(1820 – 1903)

- * Podle něj má lidská morálka svou podstatu v přírodě. Podstatnou částí vzdělání by mělo být studium přírodovědné, za nejzákladnější činnost považuje tu, která slouží přímo k sebezáchově – fyziologii, která pojednává o tom, jak si zachovat zdraví.
- * Završením výchovy má být poučení o výchově, odsuzuje tradiční tresty, požaduje tresty přirozené – např. když si dítě něco ušpiní, nemá být za to bito, ale samo si má svoje šaty vyčistit.
- * Pozornost klade na otázku zdravé výživy, životosprávy, odívání a otužování. Velký význam má pohyb na zdravém vzduchu.

Reformismus

- ★ Jeho stoupence spojovala kritika dosavadní pedagogiky, poznamenané herbartovským intelektualismem a snaha o novou koncepci výchovy, která by odpovídala podmínkám moderní společnosti.
- ★ Vycházel ze starších podnětů, jako byla Rousseauova koncepce přirozené výchovy, Tolstého myšlenky volné školy, zvláště se pak inspiroval Spencerovými a Deweyovými myšlenkami praktického a pro život prospěšného vzdělání.

Osobnosti reformismu

- ★ **Ellen Keyová** (1849 – 1926), švédská pedagožka;
- ★ **Maria Montessori** (1870 – 1952), italská lékařka a pedagožka;
- ★ **Ovide Decroly** (1871 – 1932), belgický pedagog a psycholog;
- ★ **Eduard Claparede** (1873 – 1940), švýcarský lékař, psycholog a pedagog;
- ★ **Georg Kerschensteiner** (1854 – 1932), německý národně orientovaný pedagog.

Hlavní cíle reformistů

- ★ Preferují individuální výchovné cíle ve spojení s nově koncipovaným sociálním pojetím výchovy.
- ★ Zdůrazňují pedocentrický přístup k výchově, maximální přiměřenost a především co největší aktivnost jedince ve výchovném procesu.
- ★ Usilují o školu zajímavou a přitažlivou, ve které se tradiční výuka integruje a globalizuje.

Další směry 20. století

- * Psychoanalytická pedagogika
- * Duchovědná pedagogika
- * Pedagogický esencialismus
- * Experimentální pedagogika
- * Marxistická pedagogika
- * Existencialistická pedagogika
- * Novotomistická pedagogika
- * Sociologická pedagogika
- * Hnutí za odškolení
- * Antiautoritativní pedagogika
- * Antipedagogika
- * Postmoderní pedagogika

Hlavní představitelé novodobého českého pedagogického myšlení

- ✦ G. A. Lindner;
- ✦ T. G. Masaryk;
- ✦ O. Chlup;
- ✦ V. Příhoda.

Gustav Adolf Lindner (1828 – 1887)

- ★ **Obecné vychovatelství, Všeobecné vyučování, Paedagogika na základě nauky o vývoji přirozeném, kulturním a mravním**
- ★ Cíl výchovy pojímal sociálně, proti jednostrannému intelektualismu zdůrazňoval výchovu tělesnou, estetickou a pracovní. Ve veškeré výchově vyzvedává národní prvek, usiluje o vyšší vzdělání dívek a podporuje vysokoškolské vzdělání učitelů základních škol.

Tomáš Garrigue Masaryk (1850 – 1937)

- ★ **Ideály humanitní**
- ★ Pedagogický význam má už jeho důraz na aktivní stránku filozofie, na konkrétní činy založené na hlubokém poznání a přesvědčení.
- ★ V centru výchovy stojí mravní formování osobnosti. Úkolem výchovy je utvářet jedince s hlubokým humanistickým přesvědčením, který svým životem naplňuje základní křesťanské ideály vztahu člověka k člověku.

Otokar Chlup (1875 – 1965)

- ★ **Vývoj pedagogických idejí v novém věku, Středoškolská didaktika, Pedagogika**
- ★ Kritizuje formalismus ve výchově, který viděl v nedoceňování obsahové stránky a v její vyumělkovanosti, jak se projevovala v některých reformních pokusech.
- ★ Odmítá tradiční didaktický materialismus, projevující se jednostrannou orientací na množství poznatků.
- ★ Usiluje o syntetické pojetí výchovy a o harmonizaci jednotlivých výchovných složek v komplexním výchovně-vzdělávacím procesu.

Václav Příhoda (1889 – 1979)

- * **Racionalizace školství, Teorie školského měření, Ontogeneze lidské psychiky**
- * Své poznatky získané při studiích v USA tvořivě aplikoval na českou situaci a přispěl tak ke snahám o vytvoření české pedagogické vědy.
- * Usiloval o jednotnou školu, vnitřně diferencovanou.
- * Snažil se o zavádění pracovních metod, o globalizaci a o aplikaci metod samoučení.
- * Za jeho vedení vzniká **Organizační a učební plán reformních škol**, podle kterého byly zřízeny pokusné školy v Praze Nuslích, Michli, Hostivaři, v Humpolci, ve Zlíně,...

Úkol č. 2

- ★ Přečíst text o J. A. Komenském
- ★ Zjistěte, jaká byla historie školství ve vaší obci/městské části, případně jaká byla historie školy, do které jste chodili. Jestliže vaši školu navštěvovaly nějaké významné osobnosti (i lokálního významu), pokuste se zjistit, zda to i v současnosti školu nějak ovlivňuje.

Z čeho studovat

- ★ CIPRO, Miroslav. *Galerie světových pedagogů*. Praha: M. Cipro, 2002.
- ★ JŮVA, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 1997.

